2008 жыл, 2-чи АВГУСТ, ШАБАТ КЮН. № 149 (18000)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

ОНОУ

Субсидияла кимге берилликдиле

Келе турган жылдан башлап Къабарты-Малкъарда граждан къырал къуллукъ-лада ишлегенлеге республикалы бюджетни эсебинден жашау журтла сатып алыргъа деп бир жолгъа субсидияла берилип башланырыкъ-дыла. Аны юсюнден республиканы Правительствосу озгъан жыйылыуда оноу эттенди.

КъМР-ни экономика айнытыу эм сатыу-алыу министри Мусукланы Алий, субсидияла бериуню жорукъларын ангылата, ол субсидияла къырал граждан службада ишлеген къуллукъчулагъа ала къуллукъларын тотургъан битеу кезиулеринде да жаланда бир кере берилликдиле, деген-ди. Аны бла бирге, ол ангылатханнга кёре, субсидияла муниципальный къуралыуланы администрацияларыны эсеплеринде жашау журт алырга керекдиле деп жюрютюлселе берилликдиле, ол къуллукъчула жашагъан жерлеринде жашау журт бла жалчытыргъа эсепде тура эселе.

Къырал сатылып алынган жашау журтну битеулю ёлчемини нормативин эсеплеп, анга кёре субсидияны къаллай бир боллугъун тергеп, андан сора да, вторичный рынокда жашау журтну квадрат метрини багъасын да эсепге алып, жашау журтну багъасыны 50 процентин берликди.

Ахыры 2 -чи бетдеди.

Суратны Р. МАМИЕВ алгъанды.

Бюсюреу къагыт

«Фениксни» жетишимлери

«Содружество» атлы битеуроссей фестивальны къурау комитети КъМР-ни Президенти Арсен Каноковха ыспас къагъыт ийгенди. Анда ол, Майский шахарны «Феникс» образцовый студиясы болдургъан жетишимлени белгилеп, республикада жаш тёлю кесини хунерин айнытып, къыралы-бызны да байыкъландыргъаны ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

Студия районну Культура арасында ишлейди, анга Елена Кан башчылыкъ этеди. Ол жашчыкъларгъа, къызчыкъларгъа фахмуларын ачыкъларгъа болушуп келеди. Бу жолгъу фестивальда гран-прини да аны сохтасы Залим Каров алгъан эди.

Эришиуню уа «Наше будущее» деген халкъла аралы фонд РФ-ни Культура эм кинематография комитетини болушлугъу бла къурагъанды. Дагъыда Владимир Спиваковну жандауурлукъ фонду, Сочини администрациясы эм «Фестивальный аккорд» деген музыкалы-информация газет да, кенгде къалмай, сабийлени фахмуларын баямлар ючюн, къолларындан келгенни этгендиле.

Бизни корр.

ЖЕР-ЖЕРЛИ ВЛАСТЬ

Ёсюуню атламлары

Хасанияда артыкъда жаз башында ариу болуучуду. Ол кезиуде терекле жашил кийимлерин киедиле, хауаны уа эртте окъуна чакъгъан чумну бла агъач эриклени ариу ийислери толтурадыла. Нальчикни кёп адам жашагъан эм машиналадан тыкъ-тыкъма болгъан микрорайонундан бир бёлек минутлукъ жол баргъандан сора табийгъатны сейирлик къудуретине тюбеп къаласа. Былайда таза тау хауа бла солуй, Кавказ тау сыныжрегъа къууана, жюрегинги жапсараса. Алай, не десек да, эни байлыгъы уа-адамларыдыла.

Нальчик эм Нарт-Уя сууланы араларында орналгъан, шахар бет алгъан Хасания, Долинскеден башлап, ёрге 6 километрге дери барады. Кенглиги да 3 километр чакъыды. 58 орамы барды. Ахыр жазыугъа кёре, элде 11 минген аслам адам жашайды. Сёз да жокъду шёндю элни адам саны андан кёп болгъаныны.

Мында абаданлагъа, артыкъда Уллу Ата журт урушну ветераннларына дайым эс бургъанлай, алагъа хар жаны бла болушханлай турадыла. Элде битеу республикагъа атлары айтылгъан адамла кёпдюле: артистле, алимле, жазыучула, искусствону келечилери, журналистле, ол санда Социалист Урунууну Жигити Моллаланы Шарафутдин, КъМР-ни халкъ поэти, СССР-ни Къырал саугъасыны лауреаты Зумакъулланы Танзиля, аты айтылгъан этнограф Джуртубайланы Махти, спортсменле-тренерле Чапаланы Алик, Бёзюланы Исмайыл бла Исхакъ, Шахмурзаланы Шахмурза, Забакъланы Руслан. Бу элде жашагъандыла Социалист Урунууну Жигити Аттоланы Салих да, альпинизм жаны бла спортдан СССР-ни сыйлы мастери Тамара Холамханова да (жаннетли болсунла).

Хасанияны кесини амбуларыясы, толу орталыкъ эм башланнган билим берген школлары, сабий сады (элни башха-башха жерлеринде юч корпусу бла), спорт школу (бокс) бардыла. Алгъаракълада уа уллу Культура юй хайырланылып башлагъанды, анда асламлы культура ишле, концертле, жыйылыула, тюрлю-тюрлю ингирле бардырыладыла, сабий творчествогъа да жер табылгъанды анда.

Артыкъда толу орта билим берген 16-чы номерли школгъа эс бурурчады. Аны историясы сейирликди. Озгъан ёмюрню 20-чы жылларында Ортабайланы Омарны юйюнде башланнган билим берген школ ачылып, анга сабийле жюрюп башлайдыла. Биринчи классха келгенлени араларында, сабийледен сора да, билимге итинген абаданыракъла да болгъандыла. Алагъа биринчи дерсни, таулуланы сабийлерин къара таныргъа юйретирге деп Москвадан келген Ольга Григорьевна Папашине бергенди, школну да ол ачханды, 1924 жылда кюз артында бирле сентябрьде, башхала уа октябрь айда ачылгъан эди школ, дейдиле. Школну къуралыууна Ортабайланы Омар уллу юлюш къошханды десек,ётюрюк айтырыкъ тюйюлбюз. Ол кесини юйюнде эки отоуну классла этерге бергенден сора да, школгъа столла, шинтикле ишлегенди, доскала да мажаргъанды, устазгъа уа хакъсыз къонакъбайлыкъ этгенди: ол аны юйюнде жашагъанды.

Ахыры 2 -чи бетдеди.

ЫСПАС

Николай Максюта ыразылыгъын билдиргенди

Волгоград областьны администрациясыны башчысы Николай Максюта КъМР-ни Президенти Арсен Каноковха къагъыт жибергенди. Анда ол республиканы башчысына, Къбарты-Малкъарны алимлерине, КъМР-ни Правительствосуну председателини орунбасары Мадина Дышекованы «Сталинград сермеш» деген биринчи энциклопедия чыгъарманы хазырларгъа тири къатышханлары ючюн ыразылыгъын билдиреди.

«Немец-фашист аскерле Сталинградда уаты лгъанлы 65-жыллыгъына «Сталинград сермеш» энциклопедия чыкъгъанына, айхай да, битеудуния магъанасы барды. Уллу Ата журт урушну кесгин бир сермешине жораланнган коллектив излем ишге уллу багъа берилгенди. Россейни келир тёлюлеринде Сталинградны жигитлерини атлары сакъланырча себеплик этеркди, Волга сууну къатында уллу хорламны терен магъанасын, халкъы, къыралы ючюн ёхтемлигин ачыкъларыкъды», - деп айтылады Волгоград областьны башчысыны ыспас къагъытында.

КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

Финансла

Эллилеге себеплик

Ара, фермер, энчи иели мюлкледе, потребитель кооперативледе товар продукция чыгъарыуну кёбейте барыуда болушурукъ мадарладан дагъыда бири этилгенди. Россей Федерацияны Президенти Дмитрий Медведев «2008 жылгъа эм план салынныган 2009-2010 жылларгъа Федеральный бюджетни юсюнден «Федеральный законнга» тюрлениуле кийириуню юсюнден» Федеральный законнга къол салгъанды, анга тийишлиликде «Россельхозбанк» ачыкъ акционер обществону уставной фонду 31,5 миллиард сом чакълы бирге кёбейтилгенди.

Аны хайырындан бизни республикада да эл мюлк продукция чыгъарыучулагъа, эл жерледе жашагъанлагъа кредитле бериуню кёбейте барырча, эл мюлкню айнытыу жаны бла къырал программаны толууна тынгылы себеплик этерча онг боллукъду.

Олег ХАШУКАЕВ.

ТИРИЛИК

Ариу класслагъа кирликдиле

Школланы жангы окъуу жылгъа хазырлау Черек районну эллерини барысында да къыстау бардырылады. Бызынгыда да ол иш тап къуралгъанды. Классланы кёбюсюнде ремонт этилип, алагъа тытыр сюртюлгенди, керек жерле боялгъандыла. Билим бериу учреждениясы таматасы Хапаланы Тахирни кече-кюн да къайгъырыуну хайырындан белгиленнген жумушланы асламысы тамамланнгандыла.

Директор да, устазла да ыспас этип айтханларына кёре, ремонт ишлени ауурлугъун кеслерине ата-анала алгъан эдиле да, къайсы бири да кёл салып кюрешедиле, къурулуш материала, башха керекле да ала жыйгъан ахчагъа алынгъандыла.

Шёндюледе коридорла, къошакъ мекямла, тийре тап халгъа келтириле турадыла. Алай бла окъуу жылны элли сабийле таза, жарыкъ, ариу классла башларыкъдыла.

ХОЗАЛАНЫ Фатима.

КъМР-де жашау этерге керекни эм аз ёлчеми 5,7 процентге ёсгенди

КъМР-ни Правительствосу 2008 жылны экинчи кварталына жашау этерге керекни эм аз ёлчемини санын тохтащдырыргъанды.

Урунуу эм социальный айнытыу министри Тюбейланы Альберт билдиргеннге кёре, жашау этерге керекни эм аз ёлчеми хар инсаннга тергеннге - 3479, ишге жараулулагъа – 3685, пенсионерлеге – 2802, сабийлеге 3382 сомду. Жылны биринчи кварталы бла тенглешдиргенде, ол кёрюмдю 5,7 процентге кёп болгъанды.

Марина ХАПОВА.

КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

Малчылыкъ

Хар бузоугъа - энчи орун

Май районну «Ленинчиле» эл мюлк предприятиясында агропромышленность комплексни тюрлю-тюрлю бёлюмлери бирча иги айныйдыла, хайыр да келтиредиле. Аны себепли арт жыллада ол «Къабарты-Малкъарны эм айырмалы мюлкю» деген атха тийишли болгъанлай турады. Анга мюлкню башчылары алчы сынауну, жангы хайырлы технологияланы, илмуну жетишимлерин ишге сингдириуге уллу эс бургъанлары ахшы себеплик этеди.

Сёз ючюн, малчылыкъны алып къарасакъ, ол заманнга кёре айныйды деп таукел айтырга боллукъду. Алай предприятияны башчылары эм специалистлери андан хайыр алыуну бютюн ёсдюрюуню жолларын излейдиле.

Белгилисича, излеген тапхан да этеди. Ма анга шагъатлыкъ этген бир юлгю. Мюлкню башчылары алгъаракълада ара журналланы биринде артыкъ уллу болмагъан статьягъа эс бурадыла. Анда сёз жангы туугъан бузоучукълагъа, эки айлары толгъунчу, энчи орунлада багъыуну хайырлылыгъыны юсюнден, шарт юлгюле да келтирилип, жазыла эди. Правленни членлерини кезиулю жыйылыуларында статьяда айтылгъан затланы тынгылы сюзедиле. Ол амал бла жеринде шагъырейлеринге кереклисини юсюнден келишедиле, ары барлыкъланы да тохтащдырадыла.

Делегация Подольск областьны мюлклерини биринси сынау фермасына барады. Анда «Иглус» атлы компания чыгъарып бузоуланы ёсдюрюуде хайырланылгъан оборудование бла тынгылы шагъырейленнгенден, компанияны келечилери бла тюбешип сёлешгенден сора новоивановкачыла аллайладан жыйырмасын сатып аладыла.

Мюлкню баш зоотехниги Владислав Русс айтханнга кёре, бирер бузоу сыйныырча немец технологиягъа кёре пластикден ишленнген орунла, биринчиден, жыйыргъа, бир жерден башха жерге кёчюрюрге тынчдыла. Экинчиден, аны тёгереги темир сетка бла бегитилген хастаны барды, аны себепли, къуруда орунну ичинде турмай, бузоуну таза хауагъа, кюнге чыгъаргъа онгу болады. Ючюнчюден, бузоучуланы ишлери иги кесекге женгилленеди, аны бла бирге уа бир адам къарагъан бузоуланы саны да ёседи. Бек башы уа - аллай ахшы болумлада тургъан бузоуладан хазна къоранч болмайды.

Ол затладан хыйсап этип, эл мюлк предприятияны башчылары аллай бузоу орунланы жангы къауумун сатып алыргъа таукелленнгендиле.

Бизни корр.

ТАБИЙГЪАТ БОЛУМ

Сакъ жауунла, буз халеклик салгъандыла

Бу кюнледе болгъан сакъ жауунла бла буз уруу республиканы юч районуна заран келтиргенди. Зольск районну администрациясыны башчысы орунбасары Алий Закореев билдиргеннге кёре, буз Сармаково, Малка, Камлюко, Залукодес эллеге эм Совхозный посёлкагъа уллу халеклик салгъанды.

Ал тергеулеге кёре, социальный, культура магъаналы объектлеге тюшюрюлген заранны ёлчеми 1,5 миллион сомдан асламды. Школла, сабий садла, больница-ла ремонт этерча халгъа келтирилгендиле.

Осал табийгъат болумла адамланы юйлерине да хата келтиргендиле. Аладан бирбирлерини къабыргъалары оюлгъандыла. Муниципальный властьла къыйын табийгъат болумдан сора жангыртыу ишледе республиканы Правительствосуну болушлугъуна ышанадыла.

Чегем районда сакъ жауунла бла буз уруу 140 гектар тирликни къурутхандыла. Бахсан районда уа Куба элде жел бир ненча юйню башын элтгенди.

Бизни корр.

Концерт

Озгъан жылланы эсгертгендиле

Бу кюнледе Нальчикге концерт программасы бла «Парк Горького» деген белгили рок-группа келип кетгенди. Совет Союзну заманында къуралгъанладан жаланда бу къауум айтдыралгъанды Европада бла Америкада атын. Жарсыугъа, Алексей Беловдан эм Александр Яненковдан сора, бу концертде къауумну алгъынны келечилерин - Московну бла Маршалны - кёрюр онг болмагъанды.

Он жылдан сора жырчыла бирге жырлан башлагъанларыны юсюнден алгъадан хапар жайылгъан эди. Алай Жашил театрда ётген концертге уа асламында группаны чыгъармачылыгъы бла эртгеден шагъырей болгъанла келген эдиле. Сагъат бла жарым заманны артистле аланы кеслерини эски эм жангы жырлары бла къууандырып тургъандыла. «Moscow Calling» деген жырларында «Moscow» деген «Нальчикге» тюрлендиргенлеринде уа, шахаррчыла биютонда къаты къарс ургъан эдиле.

Концертни кезиуюнде соруулары бла келген къагъытчыкъларга да жырчыла, энчи эс бёлюп, тилеклени толтурургъа кюрешгендиле. Бирле энди жашла Нальчикге къачан келирге дегенлерин билирге, жинчилери уа энчи алагъа деп жыр айтырларын тилей эдиле.

ЗАЛИМЛАНЫ Залина.

Тамбла - темир жолчуланы байрамыды

2 бет

Жюреклени кесине тартхан тартыула
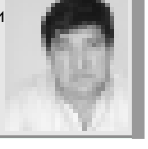
3 бет

Сабийлигими жарытхан кырдык ийисли китапчыкъларым

3 бет

Уллу аталарыбызны жолу бла

4 бет

Бек кючлюню энтта аты айтылыр
4 бет

Субсидияла кимге берилликдиле

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Субсидияны тергеу бу нормативле бла бардырылады: 33 квадратный метри болгъан журт жангыз кеси жашагъан гражданиннге, 42 квадрат метри болгъан – эки адамы болгъан юйюрлеге, юйюрде юч эм андан да кёп адам бар эсе, аланы хар бирине тергеп, 18-шер квадрат метр деп. Аны бла бирге жашау журтда мардадан кёп жер бар эсе, аны ючюн багъаны журтну сатып алгъан кесини ырысхысындан неда заёмгъа алгъан ырысхыдан тёлейди.

Субсидияны ёлчеми, андан сора да, къырал службада ишлегенни стажына кёре болады. Ол стаж 5 жылдан аз болмазгъа керекди. Стаж жыйырма жылдан аслам болса, РФ-ни къырал саугъалары неда КъМР-ни «Къабарты-Малкъар Республиканы аллында этген ишлери ючюн» деген айырмалы знагы бла саугъаланнган эсе неда юйюрде ата-аналары бла жашагъан юч эм андан да кёп сабий бар эсе, субсидия 20 процентге кёбейирге боллукъду. Андан сора да, ол болумла эрде болмагъан неда къатын алмагъан къырал къуллукъда ишлеген эм бир неда бир бёлек сабийге 23-жыллыкълары толгъунчу къарагъан къырал къуллукъчулагъа да тиедиле, сабийле билим берген учреждениялада очно окъуй тура эселе. Аныча къырал къуллукъчу жашагъан журт жарамазча халгъа табийгъат къыйынлыкъ бла неда аны иесини тыяргъа къолундан келмеген башха затны хатасындан тозурагъан эсе.

Субсидияла берииную вопросларима къарарыкъ энчи комиссия кёралгъанды. Анга КъМР-ни Президентини Администрациясыны оноучу Альберт Кажаров башчылыкъ этеди. Мусуклана Алийни айтханына кёре, субсидияланы бек алгъа жашау болумлары къарыусузла эм кёп сабийли юйюрле аллыкъдыла. Къырал къуллукъчулагъа аллай болушлукъла алыргъа эркинликлени РФ-ни Жашау журт кодекси, «РФ-ни къырал граждан службасыны юсюнден» Федеральный Закон эм республикалы законодательство берединге.

Марина ХАПОВА.
КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

ТАМБЛА - ТЕМИР ЖОЛЧУЛАНЫ БАЙРАМЫДЫ

Ахшы тюрлениулени кюзгюсю

«Нальчик» темир жол станцияны коллективи профессионал байрамларына урунуу жетишимлерине къоша барыу бла тюбейди. Жюк жибериуде эм жюк алыуда кёркюмдюле хал алай болгъанына шагъатлыкъ этедиле.

- Юсюбюздеги жылны ал айларында бир кесек чырмалыргъа да тюшген эди, - дейди станцияны начальники Мурат Шогенов. – Сууукъ кезиуледе предприятиялагъа, къурулуу организациялагъа ишни тохтатыргъа тюшюл, продукция аз чыгъарылгъаны себепли болгъан эди алай.

Ол кезиуде жетишдирилмей къалгъанны толтруур ючюн, артда айлада къаты кюреширге керек болгъанды. Адамларыбызгъа башха регионлагъа жиберирча жюк къайда барды деп, излеп айланыргъа тюшгенди. Шёндюлеге уа кезиулю борчла артыгъы бла толтуруладыла. Бошалгъан айда былтырыны июль айында болгъаны бла тенглешдиргенде, 10 минг тоннадан артыкъ жюк неда 200 вагоннга кёп жиберилгенди.

Мурат Владимирович андан арысында айтханына станцияны экономисти Алла Михайлова кёшюханына кёре, ишни хайырлылыгъы ёсгени бла бирге адамланы иш хакълары да кёбейгенди. Былтыры биринчи беш айында орталыкъ айлыкъ иш хакъ 12000 сомдан бир кесек аслам болгъан эсе, быйыл аны ёлчеми 14,4 минг сомгъа жетдирилгенди. Биринчи июльдан башлап да орталыкъ иш хакъны ёлчеми 10 процентге ёсгенди.

«Нальчик» баш станция эм аны къарауундагъы тёрт темир жол станция 2003-2004 жыллада ай сайын 40 минг тонна жюк жиберип тургъандыла, юсюбюздеги жылны озгъан айларында уа ол кёркюмдю 90 минг тоннагъа жетдирилгенди. Жюк алыу да анга кёре ёсгенди.

Республиканы темир жолчуларыны жетишимлерине тынгылы юлюш къошланлары, ишни иги барыуун жалчытханланы атларын билдиририн тилегенибизде, М. Шогенов баш станцида поездлени къураучула Жаболаны Элдарны, Юрий Исаковну, Павел Кочановну, «Докшукино» станцияны начальниги Валерий Хасановну, дежурный болуп ишлеген Залимгери Кимовну, «Муратзово» станцияны начальниги Эльберт Кодзаевни атларын уллу ыспас этип айтханды, аладан юлгю алып ишлеген, жууаплылыкъны сезген адамлары кёп болгъанларын билдиргенди. Эм ахырында уа былай кёшоханды: «Республиканы темир жолчуларын байрам бла алгъышлайма! Насыплы, саулукълу, жетишимли болсунла!»

«Нальчик» темир жол станцияны начальниги Мурат Шогенов кезиулю жумушланы белгилейди.

Пассажирлени къайгъысын кёре

Темир жолчуланы ишлери бюгюн жетишламасам, тамбла къолгъа алырма деп айтырча тюйюлдю. Хар жумуш тохташдырылгъан жорукъларгъа тийишлиликде тамамланыргъа керекди. «Нальчик» темир жол вокзалда урунганла аны иги биледиле, борчларын ыйып алмаза тамамларгъа итиниедиле. Аны хайырындан кюн сайын «Нальчик-Москва» пассажир поезд, 500-ге жуукъ пассажирни да алып, заманында жолгъа атланады.

Коллектив профессионал байрамына къалай тюбегенин соргъанысыбызда, вокзалны начальниги Олег Афаунов хапарын былай башлагъанды: «Баш борчубуз - пассажирлеге таплыкъны, аланы къорхъуусузлукъларын жалчытыуду. Жол хакъ, артыкъда купе эм СВ вагонлагъа, бек кётюрюлгени чырмаулукъ эте эсе да, белгиленген чеклеге жеталабыз.

Бизни поездге шёндюледе 16 вагон тагъылады, ала бла тебиреген пассажирлеге башха станциялада да къошулады. Жолда жумуш этген бригадалада адамланы конкурс халда сайлау бла къураладыла да, къайсы бири да жууаплылыкъны ангылайды. Аны хайырындан кеттен-келген пассажирледен ишибизни жаратмай тарыкъгъан болмайды. Билетле багъа эселе да, поезд бла барыргъа таукеллик этгенлеге тюз айтхан заманларына жер табылмай да къалыучуду. Жумушлары ашыкъдыргъан адамлагъа уа, онг болгъаны къадар, болушургъа кюрешебиз...»

-Жай кезиуде тенгиз жагъалада солургъа сюйгенле да кёп болуучулары белгилидиг. Оп къауумну жолгъа ашыруу жаны бла тюрлениу бармыды? - деп соргъаныбызда уа, О. Афаунов былай билдиргенди:

-Къара тенгизни жагъаларына солургъа, ишлергъе деп жюзле бла саналгъан адамла автотранспорт бла да кетедиле. Болсада темир жол бла барыргъа сюйгенле курорт сезонда бек кёп боладыла. Аны эсепге алыргъа тюшгенди. Быйылгъа дери ары барлыкъланы-келликлени жюрютюрге бир юкн къалып, экинчи кюн жолда башха поездге тагъылып барыча эки вагон жиберип тургъанбыз. Энди уа бир плацкарт, бир купелери болгъан вагон бизни вокзалдан кюн сайын кетедине.

Баш борчларыбызда дагъыда бири - вокзалны тёресин тапландыруду да, ахча къытлыкъгъа да къарамай, ол жаны бла да иги кесек иш тамамланады. Тышындан келгенле бек алгъа вокзалланы ичинде, тышында тизгин къалай болгъанын кёреди, республикабызгъа кёз ярамлары, оюмлары анга кёре башланады.

Саулай алгъанда, коллективни ишине иги багъа бериледи. Аны юсюнден Ростов шахарда темир жол вокзалланы Север Кавказ регион дирекциясында жарымжылдыкъны итоллары чыгъарыгъа, алда борчланы белгилеуге жораланнган жыйылыуда да айтылгъанды, коллективден бир ненча адам ахча эм башха багъалы саугъалагъа тийишли болгъандыла.

КЪАЙГЪЫРМАЗЛАНЫ Борис.
Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият алгъаны.**

Ёсюню атламлары

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Хасаниячыла барысы да аланы сабийлерин окъутхан жаш устазгъа хар не жаны бла да болушут тургъандыла, оруслу къызыкъны юйюне чакъырып сыйларгъа кюрешмеген болмагъанды, татлы къабынчыкъларын да анга къапдырыргъа, бир заттан къыйналмай жашарча этергe итинггендине. Ол кезиуде Хасанияда 160 чакълы бир юйюр болгъанды.

Андан бери школ кёп жерге кёчгенди. Сюйюнчланы бий Даулетни кулакга чыгъарып, мюлкюн сыйыргъандан сора школ аны юйюнде тохташхан эди, Даулетни терек бахчасы да школгъа берилген эди. Кёплени эсиндеди шёндюгю амбулаториядан 100 метр чакълы барып, дуппур башындагъы журт. Ол эди школ, шёндю анда бокс жаны бла спорт школ орналып турады. Озгъан ёмюрню 70-чи жылларында да окъуп тургъандыла анда 5-чи классны бошагъынчы дери сабийле. 1964 жылда уа типовой проект бла Огъары эм Тёбен эллени араларында, «Партизан» колхозну алгъынгы биринчи бригадасыны арбазы болуучу жерде, жангы школ ишледиле, эл ёсе, сабийле кёп бола баргъанлары себепли артда анга эки корпус да къошадыла.

Шёндю эзде жашау къалай болгъаныны юсюнденди элни администрациясыны башчысы Фрийлани Рамазан бла да ушагъыбыз.

-Рамазан Мухтарович, ахыр кезиуде Хасанияда жашау журт -коммунальный сферада иш тирилгеннге ушайды. Аны юсюнден толуракъ хапар айтсагъыз эди.

-Адамла жашагъан башха пунктладача, жашау журт-коммунальный мюлк бла байламлы вопросла биринчи жердедиле. Адамла юйлеринде суу болурун, газ тыйылмай берилирин, кир-кипчикни да заманында кетерип турурларын сюедиле. Ахыр кезиуде ол жаны бла хар зат да тапды, проблема жокъду. «Горводоканалны» игилигинден жангы суу из ишлене турады. Бахчаланы суугъарыучу кезиуде суу бек къыт болуучу эди. Жангы суу из хайырланыргъа берилгенлей, ол проблемадан къутулукъбуз.

Эрттеден бери да элни администрациясыны юйюне ремонт этилмей тура эди да, аны жангыртханбыз, Нарт-Уя сууну жагъаларын бегите турабыз, бир-бир жерледе уа, ызын тюрлендирип, юйлеге, жоллагъа, 2-чи номерли шахар клиника больницагъа заран кётирмезча этебиз. Бу уллу болмагъан суучукъ кимге не этерикди дер аны «къылыгъын» билмеген адам. Мындан иги да алда къутурганыбда, ол 10 юйню бахчалары бла алып кетгени бла къалмай, адамланы къутхараайланнган танкны окъуна «жутхан» суучукъду: ол батып къалгъан эди суу ызда башына дери, ичи да юзмезден толуп.

-Жууукъ кезиулеге дери Хасанияны жоллары (орамлары да) бек осал халда эдиле...

-Алай эди. Президент Арсен Баширович Культура юйню ачылгъанына къууанчына келгенде, эллиле андан жоллагъа ремонт этдирин тилеген эдиле. Ол эшитмегенча этип къоймагъанды. Ремонт ишле озгъан кюз артында башланнгандыла, бу кюнлеге да бардырыла турадыла, хасаниячыла да къолларындан келгенича болушадыла ремонтчулагъа. Алты орамгъа уа-Рахайланы къарындашлары атлы, Садовый, Чегем, Холамханланы къарындашлары атлы, Ульбашев атлы, Совхозный орамла - асфальт бла тышланнгандыла. Ол иш андан ары бардырыллыкъды.

Эл пассажир транспорт бла тынгылы жалчытылгъаны да иги ишледен биради. Микроавтобусла тёрт маршрут бла жюрюйдюе. 17-чи автобус маршрут а элни огъары жанына дери - «Айбатлыкъ битимле ёсдюрген» совхозгъа дери жюрюйдю.

-Кёп зат этилгенди, алай проблемала да болурла алыкъа?

-Орамланы электрочыракъла бла жарытыргъа деп турабыз. Адамны къорхъуусузлугъу ючюн шёндюгю кюрешни кезиуюнде аны бек уллу магъанасы барды. Шёндю жаланда ара орамла жарытыладыла. Ол да 100 процентге деп айтырча тюйюлдю. Бу ишни юсюнден вопросха Нальчик шахарны администрациясыны башчысында къаралгъанды. Алайды да, бу проблеманы да жууукъ заманда тамамларбыз деген мурат барды. Былайда энчи халда чертип айтырга сюеме: элде иги башламчылыкъланы ара шахарны администрациясыны башчысы бла сюзгенде, ол хар заманда да болушмай къоймагъанды. Леонид Хамгоков кеси да айтыучуду Хасаниягъа энчи халда эс бургъанын. Аны алайлыгъын биз да сезебиз.

-Культураны жангы юйю къалай этилгенди хайырланыргъа берилгенден бери?

-Кертисин айтсам, ишлене тургъанында окъуна эллиле анга тийишлисича эс бурмазла да деп къоркъуучу эдик. Ол хайырланыргъа берилгенли озгъан жарым жылны ичинде анда ишлегенле тынгылы орнашхандыла, мебель, башха оборудование, керек затла бла жалчытылгъандыла, мында онла бла саналгъан концертле болгъандыла, башха культура мероприятияла, жыйылыула бардырылгъандыла. Культура юйню хайырындан элде «Басият» аты бла тепсеу ансамбль къуралгъанды. Ол Набережные Челныйде бардырыллыкъ тюрк халкъланы халкъла аралы фестивальларына атлана турады.

Искусствону Сабий школуну филиалы да ачылгъанды мында, алты бёлюмю бла. 300 сабий жюрюйдю дерслеге, аланы иги кесеги уа экиюч усталыкъгъа юйренирге итинедиле. Кружоклагъа жюрюген сабийле, кертиси бла да, бек фахмулудадыла, тириледиле.

Культура юйде Хасанияны юсюнден толу хапар берлик музей къураргъа деп турабыз, аны бла байламлы кёп материал да жыйгъанбыз.

-Элге спорт комплекс керекмисини юсюнден кёп кере айтылгъанды.

-Тюздю. Былайды деп айтырча да тюйюлдю аны юсюнден. Шёндю ауур атлетика, дзюдо эм башха аллай тюрлю спорт бла кюрешген сабийле шахардагъы секциялагъа жюрюйдюе. Жаралуланы асламысы ингирледе бардырылгъанлары себепли, кёплеге тапсыз болады. Кечге къалсала, шахардан Хасаниягъа бек къыйналып келирге тюшеди. Бир-бирде уа –жаяу окъуна: заман ингирде 8 сагъатдан озса, не маршрутха, не автобус болмай къалады, артыкъда къыш айлада.

Сау болсун, Леонид Башировични болушлугъу бла «Акъ суу» совхозну ишлемей тургъан мастерскойларын бизге бергендиле. Анга тынгылы ремонт этип, спорт зал кёрар муратлыбыз. Аллай эсе да, эл спорт комплексиз а болаллыкъ тюйолдю. Артыкъда жаш тёлю спортха ал бургъан шёндюгю кезиуде. Биз Зокаланы Артурну намысына футболдан эришиуле бардырып турабыз, башха эришиуле да. Алайды да, келе тургъан жууукъ заманлада бу проблеманы да тамам этип, жаш тёлюню къуандырырбыз деп турама. Бу вопрос жаны бла республиканы оноучулары бла келишиулюк окъуна этилгенди деп айтырчады.

-Сиз элге башчылыкъ этип келгенли ючю жыл болады. Ол кезиуде этилген ишлени итоллары чыгъарсагъыз, не затны энчи белгилерик эдигиз?

-Болдурулгъан жетишимлени неда жиберилген кемчиликлени юслеринден былайды деп айтыргъа сюймей эдим. Менден зсе аны эллиле иги биле болурла. Бизни ишибизге ала берликдиле тийишли багъаны да. Жаланда озгъан жылла женгил тюйюл эдиле деп айталлыкъма. Жер-жерли самоуправленияны юсюнден 131-чи номерли Федеральный закон ишибизни арталда тюрлендиргенди. Къыйын кезиу эди ол заман. Алай эсе да, хорошлулгъанбыз ол къыйынлыкъны да. Шёндю игиликле кёрдюкде, осаллыкъладан эсе. «Фрий улу мында болуп, бизге тынчлыкъ жокъду»,-дет лакъыр да этиучюдюе коллегаларым. Элни инфраструктурасы терк тюрленеди. Эски, хайырланылмай тургъан журтла жангыртылынадыла, коммуналка айныый барады, дин башчыла бла да арабаз тапды. Элде къолайлы адамла кёндюле, ала да иги болушлукъ этедиле. Эл уллудан уллу бола барады, жангы микрорайон къурар сагъышлыбыз.

Хунерли жаш тёлю кёпдю, ишанырча, керек заманда таныгъра жаш тёлю. Культураны, спортну да ала бла къураргъа эм бардырыргъа керекди.

Ахыр айтырыгъым, адамла власть структуралагъа ишаннганлары алгъындан эсе бек сезиледи. Ма олду бек башы. Алай эсе, ишибиз да тийишлисича барлыкъды.

КЪУБАДИЙЛАНЫ Надежда.

Къармашыу

Бичекликле суудан къанарыкъдыла

Къауум жыл мындан алгъа, Бызынгы-Булунгу жолда къурулуу ишле бардырылгъан кезиуде, Бызынгыда бахчаланы, бичекликлени сугъаргъан арыкъны 910 метри бузулгъан эди. Аны хатасындан «Къызылла аллы Холам» бичекликге суу иерге онг болмай тургъанды. Жол юсю бла быргъы ётдюрюрге керек эди.

Энди ол жаны бла жарсыу кетерилгенди. Элни администрациясыны тамата-сы Рахайланы Исмайыл бизге билдиргеннге кёре, ала эсеи кючлери бла ол жумушну тамамлагъанды. Энди арыкъ бла суу иерге боллукъду. Бу ишде Хапаланы Борисни, Аттоланы Азретни, Аналаны Ануарны эм Рахайланы Сакинатны «Бисо» фирмасыны ишчилерини къыйынлары уллуду. Бу фирмада бызынгылы жашла ишлейдиле.

ХОЗАЛАНЫ Ф.

Транспорт

Жангы авиарейс ачыллыкъды

«Эльбрус-Авиа» федеральный къырал унитар предприятие юсюбюздеги жылны биринчи жарымында 53 минг пассажирни жумушларын толтургъанды. Ол а, былтырны бу заманы бла тенглешдиргенде, 8 процентге кёпдю. Аны юсюнден КъМР-ни Транспорт, связь эм жол мюлк министерствосуну пресс-службасыны тамата-сы Майя Бижоева билдиргенди.

Ол айтханнга кёре, авиакомпания Нальчикни бла Амманны араларында маршрутну къурауну эм аны бла байламлы Бакуда Алиев атлы халкъла аралы аэропортну тамата-лары бла Къабарты-Малкъ-ардан учхан Як-42 самолётну кесленде алырча эм аны заманын Амман-Баку авиарейсикни бла келишдирииую юсюнден да сёлешиуле бардыра турады. Ол вопрос Азербайджанны граждан авиациясыны къырал администрациясы бла сюзюлгенди.

Нальчик-Баку-Нальчик рейсни сентябрь айда ачар умут барды.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

ИЛМУ

Ышандырыу туудургъан амал

Эл мюлк эм аш-азыкъ министерствону специалистлери оюм этгенге кёре, малчылыкъда шёндюгю болум къуманландыры ишни оюмлу, терк мадарларын этиную излейди. Тюрлю-тюрлю иеликдеги мюлкледе сюрюулени жангыртыуга жетерча кёп продукция берлик жаш малланы кесибизде ёсдюрюную уллу магъанасы боллукъду. Нек дегенде тыш къыралладан эм Россейни башха регионларындан келтирилген къумалы малла, жарсыугъа, умут этилгени чакълы продукция бермейдиле, республиканы болумларына тап келимейдиле.

Къабарты-Малкъарда эм къоншу регионлада малчылыкъда ол жаны бла халны игилендирип тебирерча онгла боллукъдула. Жууукъ айлада малладан кёп тёлю алыргъа, къуманландыры ишни игилендирирге болушурукъ, тёреде болмагъан амалны хайырланырча селекция-къуманландыры ара чекленнген жууаплылыгы болгъан «Къабмалкъагролизинг» обществода ачылыкъды. Анда малланы къолдан урлукъландыруну эм эмбрионланы трансплантациялауну жолу бла кесибизни жерлеге жарашхан къумалы тууар малланы жайыуну мадарлары этилликдиле.

Предприятияны директору Арсен Утижевни билдиргенине кёре, аллай ара Юг федеральный округну субъектлерини жаланда биринде – бизни республикада - боллукъду. «Эмбрионланы трансплантациялау (бир малдан экинчисини ичине кёчюрюю) биогюнлюкде селекция программалада тынгылы жер ала башлагъанды. Ол амал эм къолдан урлукъландырыу кёп продукция бергенге малланы жайыуну шёндюгюлю биотехнологиясыдыла. Белгилисича, тууар малла къозлагъанда бирден кёп тёлю хазна бермейдиле.

Ишлене тургъан арада ол кемчиликни кетерирча биотехника мадарланы бир ненча тюрлюсю этилликди, бек иги иннеклени кёп санда болгъан яйцеклеткаланы, къолдан урлукъландырылып, башха иннеклени бузоу орунларында ёсдюрюллюкдюле. Алай бла бир къумалы малны урлукъландырылгъан яйцеклеткаларында кёп бузоу алыргъа боллукъду.

Бу амал битеу дунияда кенг хайырланылады. Юлгюге, АБШ-да алай бла бир иннекден-донордан бир жылгъа 130-дан да кёп бузоу аладыла. Трансплантациялауну дагъыда бир игилиги - урлукъландырылгъан яйцеклеткаланы артыкъ аламат болмагъан, жаланда бузоу табагъра жарарыкъ иннеклени-реципиентлени бузоу орунларында ёсдюрюрге боллугъуду.

Селекция-къуманландыры араны къурулушу «Къабмалкълизинг» обществону кючю бла бардырылады. Анда бек азындан жылгъа 5 минг литр сют бериучю иннекледен донор сюрюю къураргъа план салынгнганды. Импорт оборудование орнатыллыкъды, ол бийик усталыкълары болгъан, тыш къыраллада юйренген специалистле бла жалчытыллыкъды.

Жангы, кёп хайыр берирге боллукъ араны къурулушуна биогюнлеге 20,3 миллион сом къоратылгъанды.

Светлана САМЧЕНКО,
КъМР-ни Эл мюлк эм ашазыкъ министерствосуну пресс-службасыны таматасы.

ЖАРСЫУ

Не зат тохтатыр иччиликни?

Кёп болмай Нальчикге Ростовну къырал медицина университетини психиатрия эм наркология кафедрасыны доценти Алексей Перехов КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосу бла Ростовну къырал медицина университетинде врач-наркологланы окъутуну юсюнден келишимге къол салыргъа келген эди. Усталыкъны ёсдюрюу курсланы жангы жылда жаз башында ётдюрюр акъыл барды.

Келишим бла байламлы вопросла тынгылы болгъандан сора Алексей Яковлевич республиканы наркология службасыны иши бла шагъырейленнгенди. Энчи жарсыу бла ол Север Кавказ республикалада не миллет энчиликке, недаислам дин иччиликни саны аз болуруна себеплик этлмагъанлардыр чертгенди.

- Диннге берилиуюкню мен жаланда межгитле ишлеуде эслейме ансы, башда сагъыннган затларымда кёралмайма. Иччичилик бу динде бек уллу гюнахладан бирине саналады. Сауд Аравияда болгъанла диледе анда анга тюз наркотиклегеча къарагъанларын,- дейди ол.

Алексей Перехов чертгенге кёре, хал тюз ара Россейдеча тюйюл эсе да, ичичилик бла байламлы жарсыула уа бардыла: ичгенлей руль артына олтуруу, юйюрледе къаугъала. Биогюнлюкде Россейде эсепде 3,5 миллион адам турадыла. Алай жашауда уа ол кёркюмдю 5-7 кереге кёпдю.

Физиканы илму-тинтиу институту алимлери айтханнга кёре, адамла ичини къойгъанлай, бир бирни ёлтюрюу, кеси - кесин ёлтюрюу, ишге тохташмау бла байламлы жарсыула битеу кетерик, эр кишиле уа 9,5 жылгъа кёп жашарыкъ эдиле. Адамланы къолайлары да ёсерик эди.

Битеу дунияда да наркология психиатрияны бир бёлюмюдю. Ичини бла наркотиклени хайырланыу бла байламлы жарсыула адамны психикасында тапсыз тюрлениуле болгъанларны юсюнден айтадыла. Бизде уа, башка къыралла бла тенглешдиргенде. нек эсе да, аллай адамлагъа жамауатны, къуллукъчуланы да кёз къарамлары бир кесек энчиреккди.

-Сизни республикада болум къайда да онглуду. Север Кавказда ол бек игиледен бириди. Министерствогъуз да диспансерге къолундан келгенича болушханлай турады. Мен эшитгенден, эндиги жыл анга тёрт къатлы корпусну берир акъыл да барды. Ол а саусузлагъа болушлукъ этиную качествосун да ёсдюрлюкдю,- деп белгилегенди Алексей Яковлевич.

Н. АЛЕКСАНДРОВА.

Культура

Элледе маданият юйле ишлемейлер дец кимле айтадыла. Ала Акъ-Суугъа келсинле да, келсери кёзлери бла кёрсюнле. Ахсуг заманнга жетсенг, маданият юйге жууукълаша, узакъдан окъуна андан чыкъгъан ариу макъамла аякъларыгны ол жанына элтирле.

Тюзюн айтханда, тыш кёрюмдюсю шёндю ишлене тургъан журтлагъа ушамайды. Алашаракъ, шифербаш. Жанында сюелген иели юйледен бираз узунуракъ болмаса, артыкъ уллу башхалыгъы жокъду. Бирбир элледе маданият мекямлары кёре келгенден сора айтханбай-чырайлары бла турадыла. Таулуну дайым нёгери - къара къамаларды беллерине къаты къысылып, къаялча, сагъышлы бетлерин а ариу, къызыл нюрлери жарытадыла.

Огъесе бу суратхамы къарайыкъ. Нарт Омар таш хунагъа таянып, бийикледен узакъгъа къарайды. Не сагъышы болур эди аны ол заманда. Огъесе жырларынмы эсине тюшюре болур эди?

Мында уа тау череги чыран сууланы шорхасына салдырып, узакъ тюзлеге, кёк тенгизге чапдырады. Анга къарай, эки кёлунгу узатып, чокъуракъ таслары бла турадыла. Аслан къобуз (синтезатор) соғады. Бачиланы Фатима, Ботталаны Ася, Созайланы Зульфия, Гуртуланы Танзиля, Созайланы Жаннета уа, бир бирлерин алыша, бирде барысы да оруса, бир а тауча да жырлайдыла. Аланы кёп салып жырлагъанларына неда сахнада буюкъмай кеслерин жюрютгенлерине къарасанг, да была уа чынтты артистле кёреме да дериксе.

Созайланы Зульфия 8-чи классха барады. Клубда жыр кружокга эки жыл жюрюйдю. Бир репетициясын къоймайды.

Созайланы Зауур.

Жюреклени кесине тартхан тартыула

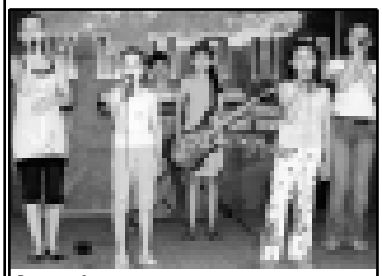

Репетиция баргъан кезиу.

лыгъымды бу сёзлени.

Журт къалай болсада, булбул ауазла уа кеслерине тартадыла. Эшикни ачып, босагъаданётюп, уллу отоугъа киргенинглей, кесинги бир аламат сурат галереягъа тюшген сунаса. Отоуну эки жанында да нарт рамкалагъа орнатылгъан, ишленгген ариу суратла. Алагъа къарасанг (къарамай а кеталмайса), кёзлерингг бириндген бирине терк-терк чабадыла. Бири бириндген аламат, къайсысында къарамынгы къоягъра артыгъыракъ окъуна билмейсе.

Былайда Къайсынны сураты. Кесини бийиклигин анғылап тургъанча, башын да бираз артхаракъ атып, этхем къарайды аламгъа. «Юйюгюзге да игилик, саула!», - деген ёмюрлюк сёзлери да къатында.

Аны жанында уа эруттегили таулу къартла. Ала, жашау жыллары келгенлерине да къарамай, тал чыбыкълары кибик сумычыларындан уууун толтуруп, ичеригинг окъуна келеди. Жандан къалгъаны суратлагъа салынып дыла.

Быланы барысын да ишлеген эл клубну директору Созайланы Зауурду. Ол кеси профессионал суратчы тюйюлдю. Ол аны Алпах берген фахмусуду. Осу болмай, адам не къадар кёп окъугъанлыкъгъа, быллай затланы эталмазлыгъы баямды.

Созай улуну хунерлиги аны бла чеклёнип къалмайды. Ол назмула, жырла да жазады, музыка инструментлени кёбюсюн соғады. Аладан сора да, ишин тап къурай, бардыра биледи. Ол а алай тынч зат тюйюлдю. Биз башында сагъынгъан жырчыланы юсериндген айтсакъ окъуна. Школгъа барып, излеп, тинтип, ариу ауазлары болғанланы клубха келтирип, жырларгъа юйретеди.

Сахнада къызчыкъла, жашчыкъла турадыла. Жашуулану - Жырларгъа юйретгенден тышында да, Зауур манга жырны да сюйдюргенди. Ол аны ариу дуниясы бла шатыырей этгенди. Бери келип, бир жыр жырласам окъуна, кёлюм кётюрюлюп турады. Жашауумда да жырчы болургъа муратым барды. Школну бошагъандан сора Искусстволаны Север Кавказ къырал институтуна окъургъа кирирге дец турама. Мени бек уллу муратым олду, - дейди къызчыкъ.

Бачиланы Фатима да алыкъа школда окъуйду. Ол да къауум жылдан бери бу кружокга жюрюйдю. Жашау жолуна саулукъ сакълауну сайлагъан эсе да, жырлагъанын а къоярыкъ тюйюлдю.

Башында да сагъындыкъ клубну директору аламат жырла жазгъаныи. Аладан эм башха белгили орус, малкъар композиторланы чыгъармаларындан къуралгъан концерт программалары бла сабийле, турбазалагъа барып, солугъанланы ала бла шагъырей этедиле. Бийыл ала «Кавказ», «Восход», «Горный родник», «Зори Кавказа», «Грущёвая роща» солуу юйледе болуп, кёплени ыразы этип къайтхандыла. Сахнагъа чыкъгъан жырчыны къараучуча жаратып, узакъгъа созулгъан къарсла бла ашырғандыла. Концерт бошалгъандан сора уа ала тилеп жаш жырчыла бла суратха да тюшгендиле.

Концерт программалары бла жюрюргге кеслерини улоулары болмай, автобусларгъа тёлергге уа кёп ахча керек болуп, солуу юйлеге, эллеге барыргъа къыйналып тура эдиле да, «Зори Кавказа» турбазаны директору Махийланы Тахир клубха автобус бергенди.

Андан сора да, солуу юйлени таматалары Къумукъланы Азнор бла Апполаны Жамалдин да жангы оборудование алырғъа, мекямны ууакъ ремонтуна болуша турадыла. Созай улу, аны жырчылары да алагъа бек ыразыдыла.

Ремонтну юсюнден сагъынгъанда, эски юй болгъаны ючюн бир жанын жамай барғъанлыкъгъа, бирси жанын сюртюрге, боярғъа керек болады. Жыл сайын бу ишге къарала турмаса, эски юй тозурғъа боллукъду.

Бизни бла ушагъындма Созай улу маданият юйню юсю бла бир керекли затны да айтханды. Ол да неди дегенде, хар уллу эллерибизде тарыхыбыз, культурабыз бла байламлы музейле къурала турадыла. Акъ-Суугъа да ол бек керек эди. Элден кёп белгили алимле, жазыучула, спортчула, къырал къуллукъчула, бийик къырал саугъалагъа тийишли болгъан ишчиле, колхозчула чыкъгъандыла. Аладан сора да, Совет властьны келтиригге, Уллу Ата журт урушха да кёп акъ суучула къатышхандыла. Аланы атлары унутулмазча, ёсе келген тёлюле да бизле барырғъа керекдиле.

Шёндю анга деп жангы юй да ишлей турмазла. Алай клубну бир жанында зл библиотекагъа деп уллу отоу бёлюнюп турады да, аны элни администрациясы клубха кёчюрсе эди, анда башында сагъынылгъан музейни къурарғъа боллукъ эди. Анга керекли материалла уа эллилени болушлукълары бла окъуна жыйыллыкъ эдиле.

Алайды да, Акъ-Суу маданият юйню ишин бардырады. Анда сабийле жырларгъа юйренедиле, ариу макъамлары бла адамланы къуандырадыла. Ишлейме деген амал излер, ишлегге сюйменген а – сылтау.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.
Суратланы
МАМАЙЛАНЫ Алий
алгъанды.

ЖАШАУ ХАЛЛА

Тансыкълыкъ

Манга тюрлю-тюрлю жумушла бла шахарғъа терк-терк жетгере тюшеди. Элден келгенлени мында къыйналмай таныырға боллукъду – аланы кийимлери къызыу кюннге келишмей, бетлеринде да бир терен сагъыш болгъанча... Да не сейир? Аланы бир-бирлери жарсыуларын кеси эллеринде, район къуллукъчула бла тыңдыралмай, тюзлюкню республиканы власть органлада табар эсек деп келедиле. Мен, вокзалда иги кесек заман сюелип, автобусладан, маршрут таксиледен тюшген адамларғъа къараучума. Жашла, орта жыл санда кишиле эм гымгым къартла, кеслери машинагъа миналмагъанла –тюшлмагъанла.

Ючимден аллайлагъа: «Юйюнгде олтурсанг а, не айланса къартлыгъынгда?» – деп да айтама. Алай ол адамланы кёбюсю уа кеслерини шахарда жашагъан туугъанларын-туудукъларын кёрюрге келедиле. Мен аны билеме. Да не этсинле, сабийлери, заман табып, къарт аталарын-аналарын кёрюрге элге баралмасала?

Шёндю эдде иш болмагъаны себепли жаш юйюрле шахарда жашагъра кёлленедиле. Тюкенледе, кафеледе, базарлада ишлеп, башларын кечиндиредиле. Бирлери – кёулайлылары – ата-аналарын да кеслерине кёчюредиле. Аллайла да аз тюйюлдюле.

Болсада ёмюрю элде жашагъан къарт адам жашауунну ахыр кесегинде бийик этажлы юйлеге, шахар жашагъра тюзеляламыды? Огъесе уа элде бахчагъа, тереклеге, малгъа къарап, кюнлерин ётдюрюрге юйреннген адам, бир мурккусуз къальп, къызыу кюнледе кырдыкча сарғъалып, къызарып къала болурму?!

Мен озгъан къыш вокзалда бир къарт къабартылы бла танышханма. Хар келгенимде аны алайда, таягъына да таянып, келген-кетгенлеге къарап, аланы арасында бир адамны излегенча эди. Бирде, автобусдан тюшгенледен таныш адамны кёрсе, бети жарып, къууанып, аны бла саламлаша эди, танышы ашыкмаса, иги кесек заманны аны бла хапарлаша. Вокзалда, хар къайдача, терк-терк тюбей тургъан адамла танышлача, аны къой, жууукълача окъуна болуп къаладыла. Биз да алай. Саламлашдыкъ, хапарлашдыкъ. Атын да айтды, атымы да сорду. Аты Астемир. Къайсы элден болгъанын жашырайым.

Къртисин айтсам, Астемирни хапарын билгинчи, мен аны къартлыкъдан, жашау къыйынлыкъладан акъылы бузулгъан суннган эдим да, артда уа кесими ол жангылычым ючюн уялдым. Нек дегенде ол акъыллы, адепли да, кёпню кёрген, кёпню билген адам болуп чыкъды.

Жашы шахарда аты айтылгъан бизнесмен. «Шёндю аны себепли жаш юйюрле шахарда жашагъра кёлленедиле. Тюкенледе, кафеледе, базарлада ишлеп, башларын кечиндиредиле. Бирлери – кёулайлылары – ата-аналарын да кеслерине кёчюредиле. Аллайла да аз тюйюлдюле.

Болсада ёмюрю элде жашагъан къарт адам жашауунну ахыр кесегинде бийик этажлы юйлеге, шахар жашагъра тюзеляламыды? Огъесе уа элде бахчагъа, тереклеге, малгъа къарап, кюнлерин ётдюрюрге юйреннген адам, бир мурккусуз къальп, къызыу кюнледе кырдыкча сарғъалып, къызарып къала болурму?!

Мен аны къыш вокзалда бла жашап турдуда, бизни кюнлерибизни жарыта. Къаражан да, мен да бош турмагъанбыз, бахчада ишлеп, ол кёзлеринг ачсанг, бизни жашыбызны юйюрюне помидор, наша, гаккы, тауукъ, хар зат жиберип турдукъ.

Энтта да айтама, мени жашымы юйюрю бир затдан керекли болмагъанды, алай биз ала ючюн жашай эдик да, бизни кёлыйнысыбыздан ашағъанлары бизге хычыуын кёрюне, жюрегибизни жарыта эди. Жашым, келиним да ортада хазна ийыакъ ётдюргей келип тургъандыла. «Сиз мында къыйнағъан этесиз, келигиз, шахарда бизни бла жашағъыз, хар затны алыгъызгъа келтирип турлукъбуз», - деп, аз къаты болмагъандыла. Алай хорлатмай тура турдукъ»...

...Былайда Астемирни кёлю толуп, кёзлерине келген жилямукъларын сюртдю. Ийи кесек мычып, хапарын андан ары бардырды. Мен аны хапарындан бу шартланы билдим. Былтыр аны юй бийчеси Къараханы, экиси да олтуруп чай иче тургъанлай, жюреги тохтап къалғанды. Жарыкъ юню къарангы, кечеси жукъусуз, уллу юйю тауушсуз, бахчасы, малы керексиз болуп къалдыла. Жашы, шахарда ишин кёюоп, элге кёчюрге онгу болмагъанын, кесини уа жангызлай эдде туралмазлығын анғылаған эди акъыллы къарт.

Алай бла, жашыны, келинни айтханларын этип, шахарғъа кёчдю. Ма он ай Астемир «шахарчы» болгъанлы. Ауара жокъ, не ашарғъа, ичерге, киерге сюйсе – хар бири бар, жюрек тынчлығъ а жокъ. Элинден адамлағъа бек тансыкъ болады: хар бирин кёрюрге, салам берирге, саулукъ-саламатлыкъ соругъра, эртте заманладан хапар айтырғъа, кесини жашлығъына къайтырғъа термиледи.

Астемирни хар кюн сайын вокзалғъа келгени да тансыкълыкъданды: юйюню аллында алма терек, аны тюбюнде шинтик, арлакъда уа къазла, баппушла жюзген кёл. Къалай болурла шёндю ала деген сагъышы Астемирни башындан кетмейди.

Къарт адамланы тынчлыкъсызлыкълары, жюрек къайғъылары жашаулары осалдан, сабийлери амандан, жарлылыкъдан болғъан суна эдим да, Астемирни къадарын билгенден бери уа башым къатышханча болғъанма. Дунияда кёп къартла Астемирни жашауына – къадарына сукъланыр эдиле: ашыгсуу эркин, юйюрю аламат, жашағъан жери – мермер къала... Не илзейди бу адам, не керекди бу Аллах къызғъанмай берген насыбын бағалаялмағъан инсаннга?!

Иги сагъыш этип, анғыладым: туугъан эли, биргесине жашағъан жанла, тёгерекде табийғъатны къудрети – была бары да адамны сабийлигинден жюрегине сингнген затладыла. Жашыракъ заманда аладан айырылғъан алай бек къыйын тюйюлдю. Къартлыкъда уа аланы барын да жюрекден юзген, айхай да, армаулу ишди. Анданмы болур къарт терекни кёчюрюрге жарамағъаны. Къарт адам да къарт терекчады. Жангы жерге кёчюрсенг – къуруп къалғанча, ол да жангы жашау халғъа кесин уша таламайды. Жюрек отуну жилтини замансыз ёчюледи.

ТЕМУККУЛАНЫ Адил.

ЗАУУКЪ ЗАМАН

Сабийлигими жарытхан кырдык ийисли китапчыкъларым

Юзмезде, ууакъ зыгъырда
Сюзюлюп чыгъаса, шаудан.
Сен жюрегимде зынгырдай,
Тигелеп келеме таудан.

Алтмышынчы жылланы башында мана, сыжек арба бла отуннга жюрюучю жашчыкъгъа, элибизни, Огъары Жемталаны башында, сууукъ кезлеуден кёлюмю къандырып, бу жарыкъ назмучукъну да айта, юйге отун алып келген зауукъ эди. Назмуну сёзлери да зынгырдай эдиле – ЮЗмЁзде, ЗЫгъыРда, ЖЮРегимде, ЗЫнгЫРдай, сЮЗюлюп. Мен а «жюрегимде» демей, «зюрегимде» деп, тизгинни биотюнда зынгырдата эдим!

Отуннгамы, улакъла ютюргеми, аппам бла чалгъыгъамы – хар заманда да мени биргеме «жолгъа чыгъыуу» назму китапчыгъым бар эди (къайдан да тюшген эди манга?!), шо мени ючюн, манга деп жазылғъан кибик, аты да «Жолгъа чыгъама» деп, алай. Мени бла асыры кёп жолгъа чыкъғъандан, хуржунумда мелте болғъан «китапчыгъым»! Тенглерим бла Чегет талада улакъла юте айланса да, эшекчигими жерлеп, Алмалыгъа отуннга барсам да, неда аппам бла Тушугъа чалгъы чалыргъа, дырын жыяргъа, бичен ташырғъа жюрюсем да – жанымдан тайманчу нёгерчигим...

Бар эди дагъыда аллай бир китапчыгъым, аты да «Жюрегими тебюю» деп (къайдан да тюше эдиле была манга?!). Бийик сырт башындан къарап, элибизни къучағъыма сыйындыра, улу къыныгъыл айтыучу эдим, ол назмуланы ол кюн алайчыкъда кесим къурай тургъанча:

Бийик сыртны тёппесинден
Къарап, журтну кёреме мен,
Кёрюнелле таула, юйле...
Ма келелле кёп сабийле.
Ала таулу сабийлелле...
Топ ойнайа эм кюлелле!..

Жюрегимде къальп къалғандыла. Ол назмуну жазғъан да назмусун тюз ма былайдан, Огъары Жемталаны турасындан къарап жазғъанча... Манга алай кёрюнюучю эди. Анга ишексиз эдим, бизден сора, аллай бийик тёшю болғъан не эл боллукъ эди, хо санга! Элни ма былай къучағъынға къысып айтырча?! Таула, юйле, сабийле – бары да кёз туурангда...

Тёшлени уа артда кёрдюм, зауукъ заман кетип, башха журтланы таныйбашлағъанымда. Мени Огъары Жемталамдан тюз жерде орналғъан, бизден тёшю жокъ таулу эл болмағъанын да. Мен а, ол «огъары» дегенгге, бизден огъары, бизден бийик эл жокъ сунуп!..

Артда, 60-чы жылланы аягъында, ол мен ичимю кезлеуге уллу ишек жыяр эди, тёгерегин къазғыла, сууу элге тартырғъа темир быгъғыла ташый башладыла. Ол жыл мен, школну бошап, окъуучу киралмай къалдым. Атам: «Окъуялмай эсенг, ишлеген этерикое!» деп, мени суу тартыучлағъа къошду. Бары да атамча кишиле. Андан таматаракъ окъуна. Барды бир жашырағъы, Тахир деп. Жюрюйме ишге, эл башында кезлеуге. «ПМК-1» деп ишлеген жерими аты да...

Кьолума да биягъы бир жангы китапчыкъ тюшгенди. «Кюнню кёреме» деген... Къарағъыдан, бир терненден чығъып келе, алдағъыма: «Не кёресе?» деп соргъанларында: «Кюнню кёреме» деп жууап этгенча. Да, окъудум бир юч Тахирге «кюнню кёрген» китапчыкъдан, уууум бла суу уртлағъанча:

Жаяу жолчукъ, ёр жолчукъ,
Къайры ашығъып бараса,
Анасындан ажашып
Къалғъан кийик балача?

Бюсюореген эди бек. «Кимниди?» деп иш да соргъан эди. Мен да кесим бюсюрегеними уртлатама. Тюз бюсюрей болурмамы деп, Тахирни юсю бла кесими сынайма. Назмуну къалай анғылағъанымы. Эшта, игини амандан, аманны игиден айырығъра юйрене тургъан чағъым эди.

Тахир да жарата эсе, сора игиди!.. Сора тюз анғылайма! Китапчыкъланы ишге кезиу-кезиу ташыйма: «Эруттен», «Кюнню кёреме», «Жолгъа чыгъама», «Жюрегими тебюю», бир бири ызындан тизип, атларығъдан айтым окъуна къурағъанма.

Тахирни назмуларға юсгюрдюм. Къайсы назму кимни болғъанын айырлай окъуна башлағъанды. Аны оконнағъа айландырғъанбыз: мен окъуйма, ол а кимни назмусу болғъанын тюз билип айтырғъа юрешеди. Жангылады да: «Окъучу энтта!» – дей... Мен да окъуй... «Дуния да бек иги назмучула – таулуладыла!» – десем, арсарсыз шағъатха сюелир эди.

Урунуугъа къаты жашны жангы фахмуу ачылды – ишден зсе, назмулағъа тынгылағъра бегирек сюйгени. «Окъучу бир зат!» деп, жумушдан артығъырақъ солуй башлады. Иги назму болса, эсимде къалып къалыучу эди да, хуржунумдан китапчыкъны чығъара да юрешемей, кёлден айтама. Тахир а олтуруп тынғылайды, мен, къайнағъан чаййыры темир быгъылағъа жағъа, кёлден айтама:

Анам, бушто этип берчи
жашынга,
Анда берчли кюлларынгы
татыуу.
Жашауумда мен ашағъан
ашладан
Кёрмегенме ол буштодан
татыулу...

Иш къалай къорағъанын сезмей башладыкъ. Кюлубузда – иш, жюрегибизде – назму, башыбызда – акъ булутла, тюбюбюзде – кёк кырдык, жаныбызда – къара шаудан.

Жылы жаз кюн Огъары Жемталаны башында кёк талада бир жаш да сюелип, назмула окъуй:

Шаудан, шаудан, тыусар шаудан,
Жерден бюркюп чығъаса сен.
Жаз башында кёкден жауғъан
Жауун суудан тазаса сен!.. –

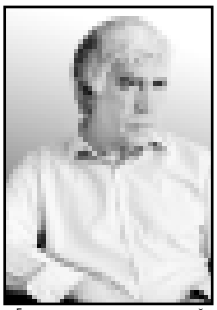

Бири да, олтуруп, анга тынғылай... Керти да зауукъ заман!..

Тахир, кюнден бир жанғы назму эшитмесе, ишлеялмай окъуна башлады. Манга да жангы иш чыкъды: кюн сайын Тахирге назмула ташығъан! Тюш да болгъунчу: «Окъучу бир зат», – деп башлар да. Тютюннге юйренненгенча болду. Мени къатымдан узаймай окъуна башлады. Школда назму берселе, окъуялмаучу эдим. Эшде, не болғъан эсе да, жарауум ачылғъанды да, Тахир назму окъу демесе, ишлеялмай окъуна башлағъанма. Ишге болуп, заманны асыры оздурса неда арысам:

– Окъуймамы? – дерме.

Ол да, алай айтырмы сакълап тургъанча, ишин кьоюп:

– Окъу, – деп, жашил къыртышха арқысасындан тюшер эди.

Кёкде - акъ булутла, тюбюнде - жашил къыртыш, къалдаймайла – назмула.

«Аман кюнюнг жокъду!..»

Ма энтта назму окъуруму сакълап турады... Мен да кесими бағъалы этдирге башлағъанма.

– Окъу муну, окъуй эсенг! – дейди.

– Да, ма...

«Мени атам» деген теманы
сайлап,
Окъуучула сочинение жазалла.
Жарыкъ сёзле, махтау сёзле
зуулдап,
Жюрекледен къанат къағъып
чығъалла...
Бир жашчыкъ а олтурады
къыйырда,
Ол мудахды, жазалмайды
хапарын.
Жюрегинде сагъышлары
къыйындан,
Агъадыла кёзлерини
жашлары...
Ма ол халда, жилямукъла
бетинде,
Терезеден узакъ къарап кёп
турду.
Сора ачып дефтерини ичинде
Шош-шош жазып, тёрт
тизгинни толтурду:
«Мен атамы танымайма,
не айтайым,
Алай манга ол ётюмлик берди.
Журтун сакълай, эллин
сакълай, къайтмайын,
Уруш тюзде къалғъанлану
бириди»...

Мен «назмуму» окъуп да бошарғъа, Тахир, кёз жашлары тёгюлюп, жиляп къалды!.. Абызыярдан окъуна этдим.

Тахирни атасы уруздан къайтмай къалғъанын артда билдим... Энди айтмай эди окъу деп... Мудах эди...

Арада назмусуз бир-эки кюн да ашырдыкъ... Мен кесим да назму жазғъанымдан Тахирни хапары жокъ эди. Назмуланы сюйгеними уа кёреди...

Мен да, китапчыкъладан окъ угъанча эте, кеси назмуларымы кёлден айта башладым... Тахир эшитирича, тёгерегине мурулдай айланама:

Отха кёмюп, Келля,
Бир къош къалач этчи,
Сабийлигим, кел да,
Мени алып кетчи!..

Не айтырыкъ болур дегенча, тынғылай-тынғылай, юзюк-юзюк айтама. Ишин тохтатхан желкем бла сеземе... Бағъалы этдирип кюрешмей, ашығъып окъуйма – не айтыр деп, жуудабына ашығъып...

Алгъынча сен, Ата,
Бир нарт жомакъ айтчы,
Учар кибик ат да,
Кече кёзю – Айча...

Тахир таба бурулдум. Бир къолунда да чайыр челеги бла, юсю да чайыр жугъу болуп, манга къарап тура эди. Да, биле эди Келля мени Келлям болғъанын. «Ата» деп да къарт атама айтыучуму.

«Бардыр!» дегенча, башын аз къымылдатды. Тахир билмей эди бу «китапчыкъдан окъуй» тургъаным кеси затым болғъанын. Ишекли болуп, сагъайды: «Кесингни жазғъанса?!» дей эди къарамы. Сора, назму кимни болғъанын ачыкъ билдирирге сюйюп, Тахир иги танығъан аппам Къозуну аты эсгерилген тизгинлени батыр-батыр сермедим:

Сер былай айтды деп,
Кетме ёнгелеп,
Жулдузум батды деп,
Къалма тюнюлюп.
Къарт аппам Къозу да,
Таулдан кенгде,
Кёп жылы озду да,
Сынады кемлик.
Кёрраллыкъ тюйюлме,
Демеди жерин,
Жашады, тюнюлмей,
Сау къайтды бери!
Тёз, жашау алайды,
Кетме ажашып,
Бюгюп да сакълайды
Къарт ана жашын...

Тахир аз кесекни, къымылдамай, жеринде сын къатып турду. Мен назмуму бошағъанлай, къолунда чайыр челегин бир жанына быгъғъан, чабып мени къучаклады. «Мен билгенем!.. Мен билге-енем!.. Сен кесинг да жазғъанынгы!..

Тахирни къарт анасы да, мени Келлямча, жашын урушдан къайтырын сакълап тура эди, Тахирни атасын. «Кесинг жазғъанса да?! Кесинг жазғъанса да?!» – деп, мен атасыны юсюнден сюйюнчюк айтханча, къууанып, силкиндиригге къалды...

Мен да, ким жазғъанын иги билип къал дегенча, элибизни аты эсгерилген назмуна къадалдым:

Жамталада Сукан суугъа
Тигелеген кюнлюм бетде
Сыртдан чаналчыгъын угъай,
Сабийлигим учуп кетди...

Кёз кёре, Тахирге мен башха адам болдум. Ишде манга ауулуракъ къарап, жумушағъырақъ сёлеше, жумушну да азыракъ буюра башлады. Зауукъ жашау энди башлана кёреме деп тургъанылай, окъуучуа кетер заман жетди да къалды!

Ол жай, ишчи жылым бошалып, ишни къоярғъа тюшюю. Окъуучуа барлыкъ тюйюл эсем да, атам аман къадалғъанды, къарайма да, окъутмай къоймазданды! Десем да, элни кьоюп кеталмағъанлығъым ансы, окъууча барырғъа сюеме...

Тахир мудах эди бек. Мени да кёлюм толду. Зауукъ заман тауусула тура эди...

Энди элли болуп Огъары Жемталама къайтмазымы, бир бағъалы, жылы, огъурлу затладан айырыла тургъанымы алыкъа билмей эдим... Анда, элдеча болмай, адамны къадарына сансыз шахарда тамырланып къаллығъымы... Къадарым ол китапчыкъланы жазғъанла бла къалай сығъышындыкълығъын да...

Окъуу сабийлигими жарытхан назмуларыма чурум тапдыры... Ол сырт башындан окъуғъан «назмум» да къарысуз кёрюндю...

«Жолчукъ» да... «Жаяу жолчукъ, ёр жолчукъ, Къайры ашығъып бараса, Анасындан ажашып Къалғъан кийик балача?

Бюсюореген эди бек. «Кимниди?» деп иш да соргъан эди. Мен да кесим бюсюрегеними уртлатама. Тюз бюсюрей болурмамы деп, Тахирни юсю бла кесими сынайма. Назмуну къалай анғылағъанымы. Эшта, игини амандан, аманны игиден айырығъра юйрене тургъан чағъым эди.

Тахир да жарата эсе, сора игиди!.. Сора тюз анғылайма! Китапчыкъланы ишге кезиу-кезиу ташыйма: «Эруттен», «Кюнню кёреме», «Жолгъа чыгъама», «Жюрегими тебюю», бир бири ызындан тизип, атларығъдан айтым окъуна къурағъанма.

Тахирни назмуларға юсгюрдюм. Къайсы назму кимни болғъанын айырлай окъуна башлағъанды. Аны оконнағъа айландырғъанбыз: мен окъуйма, ол а кимни назмусу болғъанын тюз билип айтырғъа юрешеди. Жангылады да: «Окъучу энтта!» – дей... Мен да окъуй... «Дуния да бек иги назмучула – таулуладыла!» – десем, арсарсыз шағъатха сюелир эди.

Урунуугъа къаты жашны жангы фахмуу ачылды – ишден зсе, назмулағъа тынгылағъра бегирек сюйгени. «Окъучу бир зат!» деп, жумушдан артығъырақъ солуй башлады. Иги назму болса, эсимде къалып къалыучу эди да, хуржунумдан китапчыкъны чығъара да юрешемей, кёлден айтама. Тахир а олтуруп тынғылайды, мен, къайнағъан чаййыры темир быгъылағъа жағъа, кёлден айтама:

Анам, бушто этип берчи
жашынга,
Анда берчли кюлларынгы
татыуу.
Жашауумда мен ашағъан
ашладан
Кёрмегенме ол буштодан
татыулу...

Абдуллах БЕГИЙ улу.

2-ЧИ АВГУСТ - ХАУА-ДЕСАНТ АСКЕРЛЕНИ КЮНЮДЮ

Чынтты ётгюр жашла

Ол кюн Россей Федерацияны Президентини 2006 жылда 31-чи майдан указы бла тохташдырылгъанды. Москва аскер округну, Воронежден узакъ болмай, сынау-кёрюмдюлю юйрениулерини кезиуюнде аскерни тарыхында биринчи кере оюн халда къуралгъан душманны тылына парашют десант тюшгенди.

Бу бёлюмледе бек жигит жашла граждан борчларын толтурадыла. Ала кёкню бийиклигинден, жерде, сууда да кыйын болумладан къоркъа билмеген батырладыла. Хауа-десант аскерде къуллукъ этерге чынтты арслан жюреклиле барадыла. Аланы арасында уа Къабарты-Малкъар Республикадан жашла да кёпдюле.

ЛУКЪМАН улу М.

Ёрлеу

Уллу аталарыбызны жолу бла

Солдан онгнга: (сюелгенле) Мамайланы Алий, Абайланы Мухадин, Мырзаланы Шарапий, Анахаланы Кошкинбай, (олтургъанла) Къаракъызланы Тахир, Холамханланы Хасан, Абайланы Таулан, Аххёбекланы Аслан.

Белгили таучу Сотталаны Ахия туугъанлы 220, ол Минги тауну кюнчыгъыш тёппесине чыкъгъанлы да 140 жыл толгъанына атап, июль айны ахырында Европаны бек бийик тауына юч къуум чыкъгъандыла. Ингилизли альпинистле ары кеслерини инструкторлары бла келген эдиле. Алагъа Сотталаны Камал бла Жаппуланы Адамей башчылыкъ этгендиле.

Бизни къауумгъа уа жыйырмагъа жууукъ адам кире эди. Тауну кюнбатыш тёппесине чыкъгъанла сегизеулен эдиле. Бизни таугъа чыгъаргъа юйретген эм жол кёргюзтген Абайланы Мухадин Элбруса 61 кере ёрлегенди. Жарау этгенибизде, жолгъа тебиргенибизде да, уллу сынауу болгъан адамны хар айтханына тынгылан турдукъ. Кесине да, къубултып, командир ат берген эдик.

Къалгъан жашла уа биладыла: республиканы эл мюлкюню сыйлы ишчиси Мырзаланы Шарапий, профессор, техника илмуланы доктору Анахаланы Кошкинбай, Элбрус районну агъач мюлкюню агъач къалауурну болушлукъчусу Къаракъызланы Тахир. Къабарты-Малкъар телерадиоканалда ишлегенле Аххёбекланы Аслан бла Холамханланы Хасан. Жыйында бек кичибиз а медицина колледжни студенти Абайланы Таулан эди.

Минги тауну тийресинде кюнню халы къалай болгъанын сора турдукъ. Биз тебирик юн, ала айтханнга кёре, кюн бек чуугъакъ болургъа керек эди. Къайда аллай насып. Жууун, жабалакъ, буз, къалын туман... Мухадин чурукъларыбызгъа, биргебизге къаллай жылы кийимибиз болгъанына кеси тынгылы къарады.

- Биз биогюн этген иш жаш тёлюбюз Сотталаны Ахияча адамларыбыз бла ёхтемлеирча тамамланнган жумуш-ду, - деди Абайланы Мухадин, белине таулу башлыкъны кыыса.

Бир кесек жол баргъандан сора кийимлерибиз къырпакъдан акъ болуп къалдыла. Желни къаты урганы уа аягъы юсюбюзде сюелирге чырмай эди. Алай, Мухадин айтып, къыйын хауа болумлада тауда кесибизни къалай жюрютюрге керегин биле эдик. Ол жоругъларгъа бузукълукъ этсек, Минги тауну тёппесине сюеламаз эдик. Кюнню халын жаратмай, бирси эки къауум артха къайтханларын кёрдюк.

Онбиреуленни ышыгъы болуучу жерге бизни къайтырыбызы Сотталаны жашлары Солтан, Бузжигит, Расул, Ахия сакълап тура эдиле. Ашыбызгъа-сууубузгъа, къалыр жерибизге дери да Сотталаны Мухадин къуруда къайгъыргъанлай турду.

Бу ёрлеуню къургъан Элбрус районну администрациясыны башчысы Сотталаны Къурман болгъанды. Алай тукъунму адамлары да бу ишге къошумчулукъ этгенлерине бек къууаннганбыз. Сотталаны Ахияны, Жаппуланы Жатчини туудукъларын да табып къойдукъ. Энди Хачирланы Хыйсаны да тёлюсюнден адам табып, Минги таугъа энтта да чыгъарча онг чыгъар деп ышанабыз.

Сурат, текст да

МАМАЙЛАНЫ Алийнидиле.

РЕДАКЦИЯГЪА ПИСЬМО

Унутулмазлыкъ ачыу

Башха тюрлю да къалай айтайым? Ол ачыу ишни эшитип, анга жарсымагъан, кюймеген, баям, адам къалгъан болмаз. Мен Сарбашланы Омарны жашы Артурну юсюнден айтама. Жанкъоз кибик, чагъар заманында дуниядан ажымлы кетген сабий.

Артур онбиринчи классны бошагъандан сора къыралына къуллукъ этерге аскерге чакъырылгъан эди. Таулу жаш кесин анда айырмалы жюрютюп тебирейди. Беш-алты айдан сора командирлеринден атасына-анасына махтау къагъытла келип башлайдыла. Ариу къылыкълы, таза ниетли, айтылгъан жумушну кимден да аламат этгени ючюн ала жюрек ыразылыкъларын билдире эдиле.

Бираздан къауум кюннге юйюне солургъа да жибередиле. Ани ахыры алай болурун билселе, айхай да, жашны кеслерине къысып сакълар эдиле.

Келди къууанып Артур эллине, журтуна. Тансыкъ болуп жууукъларына - ата эгечлерине, Хасаниягъа барды. Андан а, атасыны экинчи эгечин кёре, Яникойгъа ётеди. Маршрут таксиден тюшюп орамда бара тургъанлай, машина уруп, жол жанына тёнгеретип кетеди.

Январь ай эди. Сууукъ, жел, къар, жер да бузлап, мукъур болуп. Жол жанында жыгъылып тургъан жашны кёргенле да болгъандыла. Алай, къатына келип, болушур акъыл этмедиле. Угъай, келгенле да болдула. Ала, жан ала тургъан жашны журжуларына кирип, къол телефонун, сегиз минг сом ахчасын да алып кетдиле.

Артурча, ажымлы ёлгенлеге Малкъарда кюй жазгъандыла. Кёп жылла озсала да, адамла аланы айтадыла, замансыз дуниядан кетгенни эсгередиле. Анга бир кюй жазсанг эди деп тилеген эдиле да жууукълары бла тенглери, бу тизгинле андан къуралгъандыла.

Артурну кюйю

Мен отпускагъа келгенме,
Ата-ана кёрюп
къайтыргъа.
Мени тилим айланмай къалды,
Ахыр сёзюмю да айтыргъа.

Мен Яникойгъа баргъан
эдим,
Ата эгечими кёрюргe.
Эсимде, билигиз, жокъ эди,
Былай ажымлы уа ёлюргe.

Мени атам ишлеучю эди,
Гюрбежисинде темир тюе.
Жарлы анам а къалай жашар
Мени ызымдан бише, кюе?

Атам, анам, ахлула сизге,
Уллу ачыу, бушуу салгъанма.
Сизни кёрюрге мен термиле,
Больницада уа жан
алгъанма.

Жарлы Балляш харип
жилийды,
Тюз ёгюзча, ачы ёкюрюп.
Ма Артурну алып кетдиле,
Сал бахчыч бла кётюрюп.

Лейля тохтамай жилийды,
Артур,
Бир да кеси-кесин тыялмай,
Эгечинг Ханифа сарнайды,
Ёз эсчигин жарлы жылялмай.

Ол машина мени ургъанлай,
Мен бузлагъан жерге ауганма,
Сыйыт, жиляу манга этсинле,
Мен а бек ажымлы болгъанма.

Мени жюрегим къоймаз эди,
Кече Яникойда къалмасам.
Мен ёллюк да болмазем дейме,
Аллай бир сууукъ да
болмасам.

Мен кетеме, ахшы
тенглерим,
Сиз а сау-саламат къалыгъыз.
Быллай ажымлы ишледен,
Сиз а кери, узакъ къалыгъыз.

Мени келтирип а салдыла,
Ёлюкле жууучу къангагъа.
Менден да аман кюн а келсин,
Мени затларымы алгъаннга.

АППАЙЛАНЫ Магомет.
Булунгу эл.

Олимпиада

Беш россейли спортчу оюнлагъа къатышырыкъ тюйюлдюле

Беш россейли женгил атлет Олимпиада оюнлагъа къатышыудан кери этилгендиле. Аны юсюнден орта кюн женгил атлетиканы федерациясыны халкъла аралы ассоциациясында билдиргендиле.

Елена Соболевадан, Дарья Пищальниковадан, Гульфия Ханафеевадан, Татьяна Томашевадан эм Юлия Фоменкодан допинг тинтиуге къанларын алгъандыла. Спортчуланы эришиуледен кери этилгенлерини сылтауу - быйылгы кёрюмдюлери алгъыннгы жыллардагъыла бла келишмегенлеринди.

Олимпиаданы къурагъанла допингге къажау къаты кюрешириклерин билдиргендиле. «Пекинде оюнла бек тазала боллукъларына ишексизбиз биз», - дегенди допинги ачыкълау жаны бла Олимпиада лабораторияны башчысы У. Моутянь.

Аны айтханына кёре, эришиулени кезиуюнде спортчула жашарыкъ жерде тестле этиллик бек ючлю лаборатория барды. Андагъы оборудование, олимпиадачыланы чархларында допингге саналыргъа боллукъ эки жюзге жууукъ затны ачыкъларгъа онг берликди.

МУХАДИНЛАНЫ Айшат.

Шахматладан дунияны чемпионаты

Бек кючлюню энтта аты айтылыр

Билдирилгенича, 28-чи августдан 18-чи сентябрьге дери Нальчикге тширыуланы араларында шахматладан дунияны чемпионаты ётерикди. Быйыл бла бу эришиуле 12-чи кере бардырыллыкъдыла.

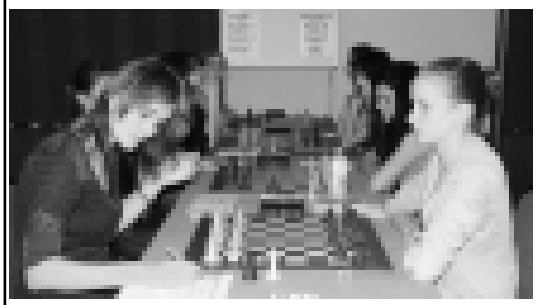

Биринчи кере уа тширыула шахматладан 20-чы ёмюрню башында эришген эдиле. Алай дунияны чемпионкасы деген ат а жаланда 1927 жылда тохтащдырылгъанды. Андан сора онеки жылны ичинде бардырылгъан 7 турнирде эм дунияны биринчилигинде Вера Менчик хорлап тургъанды.

Ол ёлгенден сора 1949 жылда жангы чемпионканы тохтащдырыр мурат бла ФИДЕ Москвада энчи турнир бардыргъанды. Алай бла дунияны экинчи чемпионкасы Людмила Руденко болгъан эди.

Андан бери иги кесек заман озгъанды... Дунияны шёндюгю 11-чи чемпионкасы уа къытайлы Сюй Ю Хуа ол атха 2006 жылда тийишли болгъанды. Быйылгъы чемпионатда да аны кёрюр онг боллукъду. Биринчи раундда окъуна ол ЮАР-ны келчиси Анзель Соломон бла тюбеширкди.

Чемпионатны экинчи къауумуна бек бийик рейтинги (2622) болгъан индиялы Хампи Конеру башчылыкъ этеди. Ол Египетни келечиси Алаа эль Дин бла ойнарыкъды.

Специалистлени оюмларына кёре, бек сейир тюбешиуле уа биринчи раундда бу спортсменлени араларында боллукъдула: Нино Хурцидзе (Грузия, 2413), Светлана Матвеева (Россия, 2412), Александра Костенюк (Россия, 2510), Атуша Пуркашиян (Иран, 2269), Татьяна Косин цева (Россия, 2511), Нафиса Муминова (Узбекистан, 2242), Антоанета Стефанова (Болгария, 2550), Карен Запата (Перу, 2180), Майа Ломинейшвили (Грузия, 2414), Софико Хухашвили (Грузия, 2408), Виктория Чмилите (Литва, 2508), Валентина Голубенко (Хорватия, 2271), Майа Чибурданидзе (Грузия, 2489), Тай Нгуйен (Вьетнам, 2323).

Алайды да, 12-чи чемпионканы атын билирге кёп къалмагъанды...

Басмагъа

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат

хазырлагъанды.

Грек-рим тутушуу

Алтын майдал келтиргенди

Бу кюнледе Тюркню Стамбул шахарында юниорланы араларында грек-рим тутушуудан дунияны биринчилиги бошалгъанды. Анда Къабарты-Малкъардан спортчу Заур Кережев 84 килограмм ауурлукъда «Гладиатор» спорт клуб ючюн эришип, биринчи жерни алгъанды.

Финалда Заур латвиячы спортчу Альдас Лукосайтисни хорлап, классиканы бек кючлю тутушуучулары къатышхан турнирде Россейни жыйымдыкъ командасына жангыз алтын майдалны келтиргенди.

Кережев тутушуу бла онжыллыгъындан кюрешеди. Ол кадетлени араларында Россейни биринчилигинде хорлагъанды, Европаны биринчилигини призёруду, 2007 жылда абаданланы араларында Европаны кубогуна тийишли болгъанды, 2008 жылда дунияны кубогуну иесиди. Аны бла бирге жаш спортчу быйыл Иван Поддубный атлы халкъла аралы турнирде кюмюш майдал алгъанды.

Заурну тренер Анзор Карагулов жарау этдиреди.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

ИЗЛЕУ

Таныгъан иш бар эсе

Нальчикде И ч ишлени управлениясы быйыл 27-чи июльда Нальчик сууну бойнунда ёлюп табылгъан къызны ким болгъанын тохташдырады. Анга артыкълыкъ этилгенди деп айтырча тюйюлдю.

Ышанлары: былай къарагъанда, 25-30 жыл бла болур. Артыкъ толу саналы тюйюлдю, ёсюмю 160-165 сантиметрди, сары чачы къысча къыркъылыпды. Къашлары тюздюле, бурунуну ахыры кенгнге тартылыпды, эринлери кёпчюпдюле, къулакъларыуллу, гитче да болмай, ёрге тик сюелипдиле.

Кийимлери: къызыл майкасы, ол тюрсюнлю накидкасы, къара бриджиси, бойнунда сынжыргъа тагъылгъан кулону, бармакъларында акъ металлдан бир ненча жюзюк, къулакъларында да аллай металлдан сыргъалары.

Энчи ышанлары: сол инбашыны ал жанында кесилген тапла.

КЪМР-де МВД-ны пресс-службасы.

БИЛДИРИУ

Контракт бла къуллукъ этиу

Нальчик шахарны аскер комиссариатыны запасда болгъан, жыл саналы 40-гъа жетген гражданланы мамырлыкъ, жан ауртмакълыкъ батальонда контракт бла къуллукъ этерге чакъырады. Аны бла бирге запасда офицерлени контракт бла аскерде къуллукъ этерге алады. Аланы иш хакълары 10 минген 25 минг сомгъа дериди.

Контракт бла аскерде къуллукъ этерге сюйгенле Нальчик шахарны аскер комиссариатына бу адрес бла келирге боллукъдула: **Красноармейская орам, 29-чу юй, 24-чю кабинет**. Телефону: **44-10-83**.

Сёзбер

ЭНИНЕ: **5**. Ол да билеудю. **6**. Бурма къозу тери. **8**. Эр кишиат. **11**. Къылычдан къорууланыучу зат. **12**. Суугъарыучу суу ыз. **15**. Дуппурчукъ. **17**. Темир ишле этиучю. **18**. Бек сюйюлген сабий неда алай юйренген эрге жарамаз деучюдюле. **19**. Эл ашагъан... **20**. Он ёлсе, отусууу къалыр деучюдюле. **24**. Кюнчыгъыш жаны. **25**. Темир къурукъ (ишчи сауут). **26**. Сакъалсыз неда жукъа сакъаллы, мыйыкълы. **29**. Чилле неда атны халыладан эшилген накъыш. **30**. Кырдыкдан бурулуп этилген жип. **31**. Жана тургъан отун баш. **33**. Кюмюшден ишленнген тширыу бел бау. **34**. Ол да зурнукду.

ЁРЕСИНЕ: **1**. Ургу болуп жауугъан къар. **2**. Жюн халыдан эшилген "сапог". **3**. Ол челекни да тешикли сунуучуду. **4**. Ол да злияды. **7**. Чабып арыгъан аллай солуу этиучюдю. **9**. Москвада мавзолейни «иеси». **10**. Битни жумуртхасы. **13**. Аскерчи къалауур. **14**. Тылыны "ачыуландырыучу". **16**. Асыучу жер. **18**. Керти "соска". **21**. Некляны бузуу, айырылыу (динде). **22**. Къумачны бир тюрлюсю. **23**. Сабий туугъандан сора сегизинчи кече. **27**. Муслийман законла. **28**. Бирсиледен кечирек къалып туугъан къарыусуз бузоу неда къозу. **31**. Аш юйде, ваннада "суу сакъылагъан эмеген". **32**. Бек ахырында юзюледи.

Сёзберни **ТОКУМАЛАНЫ Хусейн** жарашдырыгъанды.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну орунбасары), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь -**42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62**. Корректорла - **42-63-52**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамаат-политика жашауну бёлюмю- **42-67-68**,**42-24-02**.
Экономиканы бёлюмю - **42-66-73**.
Культураны бёлюмю - **42-75-82**.
Социальный политиканы бёлюмю - **42-66-76**, **47-27-59**.
Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - **47-26-39**, **42-66-71** .
Письмоланы, рекламаланы эм биддириулени бёлюмю - **42-37-94**.
Тилманчланы бёлюмю-**47-31-28**. Сурат алыучу бёлюм - **42-68-72**.
Бухгалтерия - **42-30-87**
Операторла -**47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъат жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерстосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салынгъанды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Османланы Хыйса - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Ахматланы Шахида (1-чи бет), Зезаланы Лида (2-чи бет), Акушуланы Феруза (3-4-чю бетле) -корректорла.

Тиражы 3850 экз. Заказ № 2584

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5